

Уляна МОЛЧКО,
orcid.org/0000-0003-1519-6053

доцент,
доцент кафедри музикознавства та фортепіано
Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) u.molchko@gmail.com

ІМПРЕСІОНІСТИЧНА ДОМІНАНТА «ПРЕЛЮДІВ» МИКОЛИ ФОМЕНКА

Дослідження розкриває фортепіанний доробок українського композитора, піаніста, педагога, музичного критика Миколи Фоменка. Висвітлено сторінки життя зазначеного митця з Харкова як в Україні, так і в Америці, до якої прибув на початку ХХ століття. В інонаціональному просторі він працював педагогом в Українському музичному інституті, виступав на концертній естраді з сольними номерами і як концертмейстер, займався публіцистичною діяльністю, друкуючи дописи про професійні здобутки українських музикантів, котрі своїми творчими здобутками утверджували українське мистецтво на американському континенті.

Наведено композиторські напрацювання в жанрі опери, в симфонічній, театральній, камерно-вокальній музиці, в опрацюваннях пластових пісень, інструментальних п'єсах. У статті дослідниця зосереджує увагу на доробку М. Фоменка в царині фортепіанної музики. Митець створив низку творів великої та малої форм. Виявлено індивідуальні ознаки цих композицій, яким притаманні глибокий ліризм, щирість відчуттів, прониклива романтичність, український характер.

Здійснено музично-естетичний та інтерпретаційний аналіз «Прелюдів» М. Фоменка, які в другій половині ХХ століття широко увійшли до концертних програм мистецьких імпрез та виконавського репертуару видатних українських піаністів – Люби Жук, Лінди Трентачості, Таїсії Богданської.

Наведено перелік митців української діаспори, які збагатили своїми творами один із старовинних музичних жанрів – прелюдію. До них належать: Ф. Якименко, Р. Придаткевич, П. Печеніга-Узлицький, Т. Микуша, І. Мельник, А. Рудницький, В. Грудин, В. Шуть, І. Білогруд, С. Яременко, Ю. Фіала, О. Бобикевич. Композитор М. Фоменко створює художньо-цінні взірці безпрограмних прелюдів, котрі вийшли з-під його пера у Нью-Йорку 1958 року.

Досліджено широке застосування М. Фоменком у циклі «Прелюди» романтичної та імпресіоністичної стилістики, котра проявляється в об'ємній просторовості та багатстві реєстрового колориту фортепіанного викладу, широкий палітрі динамічних та агогічних нюансів, застосуванні ілюзорно-педальної техніки. Розглянуто інтерпретаційні проблеми, до яких належать: проникнення та відтворення експресивно-патетичної образності, монументальності; передача колористичних звукових ефектів; володіння диференціацією трипланової фактури, октавно-акордовою технікою та гнучким відчуттям імпровізаційності.

Ключові слова: Микола Фоменко, мистецтво української діаспори, прелюд, імпресіонізм, інтерпретація.

Ulyana MOLCHKO,
orcid.org/0000-0003-1519-6053

Associated Professor,
Education and Researcher Musical Art Institute of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) u.molchko@gmail.com

IMPRESSIONIST DOMINANT OF “PRELUDES” BY MYKOLA FOMENKO

The research reveals the piano works of Ukrainian composer, pianist, teacher, music critic Mykola Fomenko. The life pages of the artist from Kharkiv both in Ukraine and in America, to which he arrived in the early twentieth century, have been covered. Abroad, he worked as a teacher at the Ukrainian Music Institute, performed on the concert stage with solo numbers and as an accompanist, engaged in journalism, publishing articles about the professional achievements of Ukrainian musicians, whose creative achievements established Ukrainian art on the American continent.

There have been given composers' works in the genre of opera, in symphonic, theatrical, chamber-vocal music, in arrangements of scouts' songs, instrumental pieces. In the article, the researcher focuses on the work of M. Fomenko in the field of piano music. The artist has created a number of works of large and small forms. There have been revealed the individual features of these compositions, which are characterized by deep lyricism, sincerity of feelings, penetrating romanticism, Ukrainian character.

There has been carried out musical-aesthetic and interpretive analysis of M. Fomenko's "Preludes", which in the second half of the XX century were widely included in the concert programs of art events and performance repertoire of prominent Ukrainian pianists – Liuba Zhuk, Linda Trentachosti, Taitsiia Bogdanska.

There has been given the list of artists of the Ukrainian diaspora who have enriched with their works one of the ancient musical genres – prelude. These include: F. Yakymenko, R. Prydatkevych, P. Pecheniha-Uhlytskyi, T. Mykysha, I. Melnyk, A. Rudnytskyi, V. Hrudyn, V. Shut, I. Bilohrud, S. Yaremenko, Y. Fiala, O. Bobykevych. The composer M. Fomenko creates artistically valuable examples of programless preludes, which came out of his pen in New York in 1958.

There has been researched M. Fomenko's wide application of romantic and impressionistic stylistics in the cycle of "Preludes", which has been manifested in the three-dimensional space and richness of the register colour of the piano exposition, a wide palette of dynamic and illogical nuances, application of illusory-pedal technique. Interpretive problems have been considered, which include: penetration and reproduction of expressive-pathetic imagery, monumentality, transfer of colouristic sound effects, mastery of three-plane texture differentiation, octave-chord technique and flexible sense of improvisation.

Key words: Mykola Fomenko, art of the Ukrainian diaspora, prelude, impressionism, interpretation.

Постановка проблеми. Питання відродження музичних надбань українських композиторів ХХ століття, які внаслідок складних суспільно-політичних обставин змушені були покинути рідну землю, залишається сьогодні надзвичайно актуальним. На сучасному етапі розвитку вітчизняної культури творчі досягнення митців-емігрантів є свідченням прослави нашої нації в чужинному середовищі.

Аналіз останніх досліджень. Жанрово-стильові особливості «Прелюдів» М. Фоменка не стали об'єктом наукових досліджень сучасних українських музикознавців. Низка публікацій висвітлює життєтворчі віхи митця (Витвицький, 1955: 3), (Рудницький, 1962: 3), (Рудницький, 1963: 240), (Лагодинська-Залеська, 1957: 18), (Карась, 2012: 586–588), (Фоменко, 2003: 198–200.)

Мета статті – здійснити музикознавчий та виконавський аналіз фортепіанного циклу «Прелюди» одного з яскравих представників української діаспори в Америці Миколи Фоменка.

Виклад основного матеріалу. Серед численних музичних діячів української діаспори США вирізняється постать піаніста, педагога, композитора, диригента, музичного критика та культурно-освітнього діяча Миколи Фоменка (1894–1961). Здобув професійну освіту в Харківському музично-драматичному інституті, в класі фортепіано Павла Луценка, а також вивчав музично-теоретичні дисципліни, композицію у Семена Богатирьова. Митець працював професором згаданого вищого музичного закладу, займався виконавською діяльністю як піаніст та диригент. Крім того, був редактором видання «Мистецтво». На початку 50-х років ХХ століття М. Фоменко емігрував до Америки, де працював у нью-йоркському центральному відділі Українського музичного інституту.

Мистецька спадщина охоплює різноманітне жанрове коло – опери, симфонічна, театральна, камерно-вокальна музика, опрацювання пластичних пісень, інструментальні п'єси. «Твори Фоменка відзначаються співучістю, мелодійністю, доброю, закінченою формальною будовою, влучним використанням інструментальних і

вокальних засобів. Загалом Фоменко – поважний, талановитий, цілком професійний композитор», – дає характеристику Антін Рудницький (Рудницький, 1963: 240).

Оригінальною сторінкою музичного надбання митця є фортепіанна музика. У своїй біографії він зазначає, що ним написано «біля 10 творів для фортепіано у великих та малих формах» (Фоменко, 2003: 199). До цього інструментального доробку належать: «Соната» тв. 1, «Варіації», «Рондо», «Концерт для фортепіано з оркестром», «Концертіно», «Бурлеска», «Балада», «Прелюди», «Лірична поема», «Поема Карпат», «Маршова», цикл «Моя веселка», три п'єси для початківців «Пісня», «Арієтта», «Марціале», марш «Їхав стрілець на війноньку» для фортепіанного ансамблю (Карась, 2012: 586–588). Фортепіанні композиції М. Фоменка вирізняються «глибоким ліризмом і романтикою, щирістю відчуття, ритмічною й гармонічною мовою та наскрізь українським характером» (Лагодинська-Залеська, 1957: 18).

Розглядаючи в загальному творчість митця української діаспори харківської композиторської школи, А. Рудницький зазначає, що «своєю творчою індивідуальністю він, з одного боку, подібний до Барвінського, з іншого – до Вериківського. Як і вони, він ставив проблеми гармонії, ритміки й форми на другий план, на перший завжди висуваючи мелос і експресію. Тому в його творах – як і цих двох інших (В. Барвінського, М. Вериківського. – У. М.) композиторів – моменти великого драматичного напруження чи пристрасного патосу рідкі; коли ж вони бувають, то тільки, так би мовити, в перехідній формі, не розвинені до остаточних можливостей динамічної й виразової напруги» (Рудницький, 1962: 3). Власне, ці ознаки простежуються і в «Прелюдах» М. Фоменка. Впродовж другої половини ХХ століття вони посідали чільне місце в концертних програмах мистецьких імпрез та в репертуарі провідних українських піаністів Люби Жук, Лінди Трентачості, Таїсії Богданської.

Розвиток сучасної мистецької освіти сьогодні неможливий без глибокого знання музичної культури української діаспори, оскільки вона

«як інтегральна частина загальноукраїнського музичного процесу після довгих років ігнорування потребує вивчення, систематизації, критичного аналізу з боку вчених, митців, діячів культури» (Карась, 2012: 10). Особливо потребує уваги вивчення творів композиторів-емігрантів, котрі становлять золоту скарбницю національно спрямованого педагогічного репертуару.

Прелюдія є одним із найстаріших мистецьких жанрів, у котрому зберігаються «риси «попередньої гри», ознаки імпровізаційності, вільної фантазії» (Клин, 1980: 145). Пройшовши свій шлях еволюції крізь всі стильові напрями, цей особливий музичний різновид знайшов втілення у численних композиторських надбаннях Я. Степового, Л. Ревуцького, М. Вериківського, М. Коляди, М. Дремлюги, Б. Лятошинського, В. Барвінського, Н. Нижанківського, А. Кос-Анатольського та інших.

Творчі досягнення митців української діаспори – Ф. Якименка, Р. Придаткевича, П. Печеніга-Углицького, Т. Микиші, І. Мельника, А. Рудницького, В. Грудина, В. Шуця, І. Білогруда, С. Яременка, Ю. Фіали, О. Бобикевича (Карась, 2012: 587) – збагатили жанр прелюдій. М. Фоменко створює художньо-цінні взірці безпрограмних прелюдів, котрі вийшли з-під пера композитора у Нью-Йорку 1958 року.

«Прелюд В-dur» відтворює сферу швидкоплинних почуттів, що властиве імпресіоністичній образній асоціативності. Його можна трактувати як музичну замальовку споглядання мінливості природи. М. Фоменко передає цей стан очікування невловимих емоційних відчуттів тональною невизначеністю вступного епізоду. Регістрово-фактурне бурдонне тло надає початку композиції оркестрово насиченого барвистого звучання. Висхідні ходи подвійних нот у верхньому регістрі динамікою *pp* налаштовують на поетично-ліричний вислів. Все ніби розчиняється в часі. Триплановий фортепіанний виклад, що складається з остинатного тонічного басу, акомпанементу інтервальними ходами, підсилює відчуття просторовості музичної тканини п'єси. Поява лаконічної витончено-тендітної мелодичної лінії, що рухається навколо домінантового звуку, споріднює її з взірцями ліричного мелосу. Цю особливість підмітив Василь Витвицький, зазначаючи, що в музичній мові М. Фоменка «пробиваються й риси української народної музики, слідні в мелодиці» (Витвицький, 1955: 3).

Музичний розвиток здійснюється шляхом застосування фактурної варіативності тематизму п'єси. Композитор проводить мелодичну лінію в октавному викладі, прикрашену форшлагами, а також насичує арпеджованими акордами, пере-

носячи її у низький регістр. У гармонічній мові композитор застосовує кластерні альтеровані секундові співзвуччя, які є типовими для імпресіоністичного стилю послаблення функціональних зв'язків і надають фортепіанному викладу барвистого звучання. Ця гармонічно-фактурна мінливість є цікавим художнім засобом, за допомогою якого автор зображає чуттєве сприйняття плинності природи.

Завершується «Прелюд В-dur» спадним рухом шістнадцятими вартостями, що «збігають» ламаними інтервалами, зображаючи легке повівання вітру. Авторські ремарки *sostenuto commodo* поглиблюють споглядальний настрій твору. Останнє проведення мелодичної лінії підводить до тонічного басового голосу, на якому завмирає картинне відчуття дійсності.

У «Прелюді Fis-dur» розгортання художнього образу пов'язане з естетикою імпресіонізму. М. Фоменко фіксує своєрідну споглядальність у вступі п'єси лаконічними мотивами квінтового викладу, які приводять до витончених септакордів. Цей тематизм виокремлюється плинно-рівномірним остинатним тлом. Проведення тріольного супроводу у верхньому регістрі додає відчуття ясності і спокою. Автор здійснює тематичний розвиток, застосовуючи техніку паралелізмів у поєднанні з нанизуванням альтерованої вертикалі.

Невловимість ніжно-чуттєвого образу «Прелюду Fis-dur» передано акварельно-прозорим супроводом, заліговані перші звуки якого в тріольному групуванні послаблюють метроритмічне відчуття і вносять характерну імпресіоністичну розмитість. На цьому тлі звучить мелодична лінія. Їй властива лаконічність, відсутність стрибків, текучість, що підкреслює українську народно-пісенну основу. Переважання динамічних нюансів *p*, *pp*, авторських ремарок *legatissimo*, *cantabile* поглиблюють задумливо-благородну чуттєву образну сферу.

Статичність мелодичної лінії змінюється акордовими послідовностями. Ця фактурна особливість виводить з присмеркового колориту вступу п'єси. Інтоніційно-тембровий комплекс супроводу автор переносить з високого у низький регістр, чим збільшує емоційну напругу.

Художньо-змістову образність М. Фоменко передає вільною формою, наближеною до двочастинної композиції, в якій зміщені пропорції розділів. Між першою і другою частинами митець вводить імпровізаційно-віртуозний епізод. Емоційну піднесеність передано токатним рухом. Чергування інтервалів терцій тридцять другими вартостями, спадний рух хроматизованими послідовностями секстолями переривається висхідними

швидкобіжучими пасажами. Ця короткочасна фактурна зміна приводить до нової хвилі емоційного пориву. Автор відтіняє її стрімкий підйом динамічним нюансом *subito pp* та ремаркою *leggiero*. Звуковий потік приводить до кульмінаційної вершини п'єси, яка будується на кластерних співзвуччях та чотиризвукових акордах у партіях обох рук. Уведення тріольного супроводу знижує чуттєвий сплеск. Він на мить перериває звучання акордових послідовностей на *pp*, що приводить до емоційної рівноваги. Мерехтіння тріольного акомпанементу на тлі низхідних хроматизованих квінтових послідовностей відображає лірико-споглядальний настрій завершення композиції.

Художні особливості «Прелюду As-dur» також пов'язані з естетикою імпресіонізму. М. Фоменко демонструє в п'єсі радісне захоплення оточуючим світом. Автор передає емоційне піднесення, застосовуючи характерний виражальний засіб імпресіонізму – гармонічну колористику. Найважливішим способом виокремлення світлої мрійливості є інструментальний виклад. Автор насичує фортепіанний супровід зображальними ознаками. Короткі швидкобіжучі послівки тридцять другими вартостями ніби переливаються рухаючись у висхідному і низхідному напрямку, утворюючи барвисте тло. Прозорі фігурації фактурного *ostinato*, яким насичена партія правої руки, нагадують стихію повітряних потоків та гру променистого світла. Звучання тематичних послідовностей у високому регістрі, авторські ремарки *sempre legato*, *una corda* додають цьому пласту фактури таємничо-просторової ефірності. На його тлі проходить одноголосна лаконічна мелодична лінія, яку М. Фоменко пропонує виконувати *cantabile*. Її поступеневий рух вказує на спорідненість з українським мелосом. Поява квінтових співзвуч у басовому голосі поглиблює загадковість образної сфери п'єси.

Імпровізаційний епізод, котрий перериває іскристо-світлий, повітряний образний потік, будується на швидкоплинних спадних послівках. Поліритмічний виклад, хроматизація віртуозних пасажів додають загостреної химерності. Півтонова альтерація проникає і в мелодичну тканину, контрастно змінюючи її. Співставленням протилежних емоційних сфер автор динамізує музичний розвиток п'єси і доводить його до кульмінаційної зони.

Поверненням до початкового тематичного матеріалу композитор обрамлює «Прелюд As-dur». Мелодична лінія зникає, і М. Фоменко завершує п'єсу однотипним повторюванням барвистих акомпануючих послівок. Ріст динаміки приводить до заключного оркестрового тремоло,

яке утверджує оптимістичне світосприйняття на тонічній квінті.

У «Прелюді gis-moll» композитор відходить від попередніх стильових образно-естетичних засад імпресіоністичної швидкоплинності, мрійливості, імпровізаційної граціозності і створює твір, у якому відтворює могутність героїчних звершень. Тут яскраво відчутний вплив художніх принципів творчості О. Скрибіна, С. Рахманінова. Тематизм п'єси відображає нестримний порив драматично-вольових почуттів. Мелодична лінія, забарвлена густотою низького регістру, рухається октавними висхідними ходами тонічного тризвуку, хроматизованими послідовностями, котрі підкреслюють патетичну образність. Пунктирний ритм, тріольні групування, акордові послідовності партії правої руки підсилюють революційні імпульси. Авторська ремарка *con fermezza* (твердо, впевнено) виокремлює вольову чуттєву сферу, а темп *Allegretto moderato* закріплює віртуозне начало п'єси. Драматизм тематичного насичення збільшується шляхом введення романтично-імпульсивних пасажів, котрі поглиблюють акордовий виклад мелодичної лінії. Ріст динаміки до *ff*, виконавський нюанс *marcato* доводять тематичний розвиток до емоційного піку.

Нова хвиля художньо-образного наповнення твору простежується в серединному розділі *Sostenuto*. М. Фоменко вводить споглядально-безтурботний епізод, де переважає мотивна наспівність, а повторення його в октавах високих звуків надає емоційної рівноваги. Але це тільки на коротку мить (чотири такти). На тематизмі широкого фігураційного матеріалу автор будує розробковий розділ. Пронизуючи всі регістрові пласти, багаті на альтеровану насиченість віртуозні пасажі передають тривожно-експресивне наближення драматичних життєвих злетів. Поодинокі мелодичні мотиви, прориваючись крізь хвилеподібний звуковий потік, у процесі тематичного розвитку перебирають на себе відтворення патетико-психологічної передачі образно-емоційного характеру п'єси. Висхідні октавні ходи в партії лівої руки насичуються загостреним пунктирним ритмом і повертають характер композиції до невпинного революційно-крокуючого тематизму.

Реприза тричастинної форми «Прелюду gis-moll» відзначена поверненням в початкову тональність та ремаркою *Tempo I*. М. Фоменко вводить тематичні проведення першої частини, чим досягає емоційної цілісності композиції. Панівні октавні послідовності, що загострюються крапкованим малюнком, підводять до коди (*Piu mosso*). Мотивні чергування в партіях обох

рук вливаються в токатні послідовності, швидко чергування яких приводить до утвердження тонічних акордів.

Висновки. Прелюди М. Фоменка збагатили цей музичний різновид в українській фортепіанній літературі і стали його продовженням на шляху жанрово-стильової еволюції у ХХ сторіччі. Композитор створює свої твори під впливом музики К. Дебюссі, О. Скребіна та С. Рахманінова. Представляючи взірці непрограмних п'єс, прелюди композитора української діаспори насичені психологічно яскравими образно-асоціативними сферами. Це характерна імпресіоністична ефемерність, котра досягається автором, шляхом застосування багатства реєстрового колориту у

фортепіанному викладі. Динамічними градаціями, агогічним нюансуванням, ілюзорно-педальною технікою митець вияскравлює тембральність та досягає ефекту об'ємної просторовості в п'єсах. Продовжуючи традиції скрябінівського світовідчуття, композитор використовує експресивно-патетичну образну палітру для відтворення почуття радості революційних перемін. Монументальність досягається чіткою формою, де переважають віртуозна октавно-акордова фактура, хроматична пасажність, імпровізаційність.

Художнє переосмислення жанру прелюди М. Фоменком збагатило один із основних фортепіанних різновидів і тим самим примножило надбання усїєї світової музичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Витвицький В. Авторський концерт Миколи Фоменка. *Свобода*. 1955. Ч. 51. 17 березня. С. 3.
2. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття : монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 1164 с.
3. Клин В. Українська радянська фортепіанна музика (1917–1977). Київ : Наукова думка, 1980. 314 с.
4. Лагодинська-Залеська Г. Микола Фоменко. *Овид*. 1957. Ч. 10 (87). С. 18. Передрук : Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття : монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. С. 594.
5. Рудницький А. Відходять у вічність будівничі нашої музики. *Свобода*. 1962. Ч. 128. 7 липня. С. 3.
6. Рудницький А. Українська музика : історико-критичний огляд. Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.
7. Фоменко М. Лист-автобіографія. В. *Витвицький, Музикознавчі праці. Публіцистика / Упорядник Любомир Лехник*. Львів, 2003. С. 198–200.

REFERENCES

1. Vytvyckyj V. Avtorskyj koncert Mykoly Fomenka. [Author's concert of Mykola Fomenko]. *Svoboda*. 1955. № 51. 17 bereznya. P. 3 [in Ukrainian].
2. Karas G. Muzychna kultura ukrayinskoyi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittya : monografiya. [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the world time space of the XX century: monograph]. Ivano-Frankivsk : Tipovit, 2012, 1164 p. [in Ukrainian].
3. Klyn V. Ukrayinska radyanska fortepianna muzyka (1917–1977). [Ukrainian soviet piano music (1917–1977)]. Kyiv : Naukova dumka, 1980. 314 p. [in Ukrainian].
4. Lagodynska-Zaleska G. Mykola Fomenko. [Mykola Fomenko]. *Ovyd*. 1957. № 10 (87). P. 18. Peredruk : Karas G. Muzychna kultura ukrayinskoyi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittya : monografiya. Ivano-Frankivsk : Tipovit, 2012. P. 594 [in Ukrainian].
5. Rudnyczkyj A. Vidxodyat u vichnist budivnychi nashoyi muzyky. [The builders of our music are leaving for eternity]. *Svoboda*. 1962. № 128. 7 lypnya. P. 3 [in Ukrainian].
6. Rudnyczkyj A. Ukrayinska muzyka: istoryko-krytychnyj oglyad. [Ukrainian music: a historical and critical review]. Myunxen: Dniprova xvylya, 1963. 406 p. [in Ukrainian].
7. Fomenko M. Lyst-avtobiografiya. [Letter-autobiography]. V. Vytvyckyj. *Muzykoznavchi pracj. Publicystyka / Uporyadnyk Lyubomyr Lexnyk*. Lviv, 2003. pp. 198–200 [in Ukrainian].